

Шевчук А.В.,
доктор історичних наук,
професор кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державного університету «Житомирська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0001-9023-5214>

УДК 340.15:321.02

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.3.3>

РАДНИКИ ТА ЗАСТУПНИКИ ГОЛІВ ВОЛИНСЬКОЇ ПАЛАТИ ЦИВІЛЬНОГО СУДУ У ПРАКТИКАХ АДМІНІСТРУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ (1831–1864 РР.)

Постановка проблеми. Питання побудови судової влади, яка б задовольняла інтереси як влади, так і еліт та простолюду, завжди було непростим завданням. Поділ влади на три незалежні гілки пробивав собі дорогу упродовж століть. Для суспільства важливо було жити в умовах соціальної стабільності та відчуття захищеності, мати можливість відстояти свою честь, власність та право на майбутнє у протистоянні не лише з рівними за статусом, але й з особами вищими за становищем і багатством, чи навіть державними органами. Досягти цього можна за допомогою ефективної судової влади, забезпеченої належними ресурсами (кваліфікованими суддями, співробітниками, достатнім фінансуванням).

На правобережних українських землях за часів Речі Посполитої діяло шляхетське судочинство, де еліта мала змогу відстоювати свої права через довічно виборних суддів на основі артикулів Третього Литовського статуту та сеймових конституцій, які доповнювали Статут. Функціонував розвинутий інститут адвокатури та виборний апеляційний Люблінський трибунал. Проте ця система була зорієнтована виключно на захист інтересів шляхти та магнатів, а решта станових категорій залишалися залежними від шляхетських суддів чи поміщиків; останні судили своїх селян-кріпаків за власним розсудом.

Інкorporація річпосполитських територій до складу Російської імперії означала кардинальний поворот у багатьох сферах суспільного та соціального життя. Після короткого перехідного періоду на Правобережжі було ліквідовано шляхетське судочинство і запроваджено імперську станову судову систему згідно з «Учреждениями для управления губерний Всероссийской империи» 1775 р. Прагнучи контролювати всі сфери життя, імперська влада запровадила вибори до судових структур через кожні три роки, створила складну систему апеляційних установ

з остаточним затвердженням вироків у кримінальних справах цивільним губернатором, ліквідувала інститут адвокатури та встановила повний контроль за діяльністю судів шляхом адміністрування.

Прихід до влади Павла I наприкінці 1796 р. призвів до широкомасштабних реформ, у тому числі й у судовій сфері. Прагнучи оптимізувати систему управління, він потребував підтримки локальних еліт, передусім у західних губерніях. Для забезпечення лояльності було відновлено окремі елементи річпосполитської судової традиції: повернуто частину попередніх судів, залишено чинним Третій Литовський статут, сеймові конституції та польську мову у судах, у виборах дозволено участь немаєної шляхти, відновлено діяльність адвокатів. Проте насправді за допомогою складної системи було забезпечено підпорядкованість судових структур кримінальному та цивільному департаментам губернських головних судів з лояльними виборними посадовцями (до кожного департаменту обиралися на три роки голова та три засідателі) та призначуваними чиновниками (радник та секретар). Період «судової автономії» було продовжено за Олександра I.

Прихід до влади Миколи I з його прагненням до уніфікації та посилення адміністрування призвів до Листопадового повстання 1830–1831 рр. Після його придушення розпочалися зміни у внутрішній політиці, які торкнулися й судової влади, передусім підходів до формування кадрового складу установ та діяльності призначуваних чиновників. Враховуючи значення апеляційних губернських палат кримінального та цивільного судів для забезпечення соціальної стабільності, верховна влада змушена була переглянути кадрову політику.

Саме кар'єрам радників та заступників голів Волинської палати цивільного суду як ключових фігур у системі адміністрування судової влади присвячене це дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання функціонування судової влади в російській державі та приєднаних до неї територіях стало предметом уваги численних дослідників: вітчизняних та зарубіжних істориків, фахівців з права, юристів-практиків. Судові перетворення 1864 р. стимулювали дослідження попередньої системи правосуддя з метою з'ясування її вад. Серед представників державної школи О. Градовський поєднував схвальну характеристику станового судочинства [1, с. 202, 225–228] з осудом його підпорядкованості адміністративним органам [2, с. 419–420, 435]. Г. Джаншиєв звертав увагу на корумпованість судового корпусу та його залежність від вищого чиновництва [3, с. 11, 20]. І. Беляєв підкреслював роль губернатора у формуванні складу суддів та важливість відділення судової гілки влади [4, с. 649–650]. Д. Самоквасов і Й. Гессен засуджували злиття суду з адміністрацією, процедурні зволікання та слідчий характер процесу [5, с. 581–582; 6, с. 8–16].

Радянському періоду історіографії була властива обов'язкова опора на класовий аналіз. А. Дубровіна, вивчаючи судові установи українських губерній, інтерпретувала дворянське походження суддів як вияв «панування дворянства» та засуджувала систему за підлеглість губернській владі, процесуальні затримки й корумпованість службового персоналу [7, с. 77, 82–86].

Пострадянська наукова література відзначається новими методологічними підходами. Колективне дослідження Інституту держави і права НАНУ узагальнило вивчення судової влади на українських теренах, інтерпретуючи уніфікаційні заходи крізь призму ідеології просвіченого абсолютизму, що призвело до нехтування місцевими історичними практиками [8]. А. Коробович пов'язував події Листопадового повстання з активізацією уніфікаційних процесів у західних областях [9]. Е. і М. Тадени підкреслювали нестачу кадрового потенціалу та організаційних можливостей для швидкого включення етнічно й релігійно строкатих регіонів до загальноімперської системи [10, р. 53]. Ф. Гіллс визначав «польське питання» як подвійний виклик для царської влади: потребу протидіяти сепаратистським тенденціям та пошуку нових методів консолідації лояльного населення [11, р. 4]. Вивчаючи судові органи, М. Бармак вважав їх найслабшою ланкою російського управлінського апарату внаслідок переважання місцевої шляхти, яка зневажливо ставилася

до судових обов'язків [12; 13]. В. Шандра давала позитивну оцінку совісним судам та їх виборному суддівському складу. Практична діяльність совісних судів свідчить про їх суспільну затребуваність [14].

Функціонування Волинської палати цивільного суду та особливості службової діяльності її радників і заступників голів не висвітлені в науковій літературі, що становить значну прогалину у дослідженні судової системи Правобережної України. Ця лакуна спричинена декількома обставинами: по-перше, міждисциплінарністю проблематики, яка вимагає синтезу історичних та юридичних знань; по-друге, величезним масивом архівних документів (лише фонд 17 Державного архіву Житомирської області нараховує 7957 справ Волинської палати цивільного суду); по-третє, складністю обробки цих матеріалів, що потребує тривалої ретельної праці. Брак системного вивчення службових практик радників та заступників голів цієї провідної судової інституції унеможливорює цілісне осмислення механізмів реформування правосуддя на Правобережжі у контексті загальноімперської уніфікаційної політики після 1831 р.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей кадрової політики імперської влади щодо формування складу радників та заступників голів Волинської палати цивільного суду в контексті трансформації судової системи після Листопадового повстання 1830–1831 рр. Дослідження має на меті простежити еволюцію від використання лояльних представників місцевих католицьких еліт до професійних юристів з загальноімперським досвідом, виявити основні етапи цього процесу та з'ясувати, як зміна принципів добору кадрів відображала загальні тенденції централізації та уніфікації правової системи Російської імперії в Західних губерніях напередодні судових реформ 1864 р.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реформи Павла I та Олександра I щодо відновлення елементів польської судової системи допомогли заспокоїти шляхту Правобережної України. Однак допустити відсутність контролю над судами першої інстанції (магістратів, повітових і підкоморських судів) для імперської влади означало втрату контролю. Для нагляду та адміністрування за судовими структурами у містах та повітах створили головні суди трьох губерній з кримінальними та цивільними департаментами. Формально їх очолювали обрані місцевою елітою голови та засідателі, але для реального контролю запровадили посади радників – висо-

копоставлених чиновників, які мали узгоджувати інтереси влади з місцевими елітами.

На посади радників зазвичай призначалися лояльні представники місцевої шляхти з практичним досвідом судової роботи, а не колишні військові, які переходили до правосуддя одразу після залишення армійської служби. Їхнє тривале перебування на посадах свідчить про успішність імперської політики компромісу з локальною елітою. У конфліктах з місцевою верхівкою радники зазвичай перемагали [14, s. 18].

Придушення Польського повстання 1830–1831 рр. повинно бути покласти кінець річпосполитівським судовим традиціям. Імператорський указ від 30 жовтня 1831 р. «Про присвоєння всім присутственным місцям і посадовим особам в Західних губерніях тих назв, які існують у великоросійських губерніях» став ключовим у трансформації судової системи. Метою було «поновлення законного порядку і тиші» через перейменування *назавжди* (курсив. – Авт.) всіх установ згідно з «Учреждениями...» 1775 р. Проте, зміни на губернському рівні стосувалися передусім кримінального судочинства, оскільки саме кримінальні департаменти губернських головних судів повинні були розглядати справи про злочини чиновників і посадовців. Губернські палати кримінального суду тепер очолювали голови, не обрані на три роки, а призначені Міністерством юстиції за рекомендацією тимчасового військового губернатора. Проте, зберігся виборний принцип заміщення посади голови палати цивільного суду та засідателів. При цьому в обох судових палатах зберігалася практика призначення радників для контролю за їхньою діяльністю [15].

Кадровий склад Волинської палати цивільного суду формувався відповідно до загальноімперських принципів комплектування судових установ, проте мав свої особливості, зумовлені специфікою регіону та політичними змінами після Листопадового повстання 1830–1831 рр. Посада радника, а згодом заступника (товариша¹) голови палати, займала ключове місце в адміністративній структурі установи, забезпечу-

ючи безперервність судочинства та виконання розпорядчих функцій за відсутності керівника.

Постать колезького асесора Юзефа Залеського, який з 1818 р. по 1830 р. перебував на посаді радника цивільного департаменту (1822–1825 рр. – радник кримінального департаменту) ілюструє унікальний тип судового діяча доповстанського періоду, який успішно інтегрувався до місцевих елітних кіл. Його смерть 5 лютого 1830 р. символізувала необхідність змін у підходах до формування судових структур. Представник приїжджого дворянства без власних маєтностей розпочав кар'єру військовим 1792 р. корнетом Смоленського драгунського полку, швидко досягнувши поручика (1793 р.) перед відставкою в 1797 р. Перехід до цивільної служби відбувся через шляхетські вибори: депутат Волинської дворянської комісії (1801 р.), отримання титулярного радника (1805 р.) та регулярні переобрання засідателем департаментів Волинського головного суду впродовж 1805–1817 рр. Призначення радником апеляційно-ревізійної установи в 1818 р. засвідчило його авторитет серед місцевої еліти та довіру з боки влади влади.

Проте, Ю. Залеський здобув значний вплив не лише через офіційні посади, але й завдяки членству в дирекції масонської ложі «Розсіяний морок» у Житомирі, що забезпечувало йому неформальні канали впливу на судову владу. Мемуарист Ян Охоцький характеризував його як інтригана з надмірним впливом на волинського губернатора Варфоломія Гіжицького (1816–1824 рр.), приписуючи Ю. Залеському участь у численних конфліктах того періоду. Його кар'єра демонструє можливості успішної адаптації приїжджого дворянства до місцевих умов через поєднання офіційної служби з неформальними мережами впливу в доповстанський період 84–85 [16, с. 84–85; 17, с. 570–571].

Аналіз персонального складу радників та заступників голови Волинської палати цивільного суду (Додаток 1) дозволяє простежити основні тенденції кадрової політики імперської влади у сфері судочинства на правобережних українських землях протягом 1832–1864 рр. Особливу увагу привертають зміни в номенклатурі посади (замість «радник» використовувалася назва «товариш голови»), що відображало загальні зміни в організаційній структурі судових органів Російської імперії. По-суті, мова йде про трансформацію посади «радника», який замість консультативних функцій фактично за відсутності голови виконував його повноваження.

¹ Зміни у назві посади (замість радник – товариш голови) та функціях відбулися з 1837 р. В імперський період термін «товариш» (від церковнослов'янського, що означало «супутник», «помічник») широко використовувався для позначення заступників керівників установ – «товариш міністра», «товариш прокурора», «товариш голови палати» тощо. Після революції 1917 р. і в радянський час слово «товариш» набуло ідеологічного забарвлення як звернення між членами партії та громадянами соціалістичного суспільства. Тому в офіційній термінології його замінили на більш нейтральний і зрозумілий термін «заступник».

Характерною рисою досліджуваного періоду була нестабільність кадрового забезпечення: за 33 роки існування палати посаду займали 8 осіб (не рахуючи періоду вакансії 1845 р.), що свідчить про відносно високу ротацію службовців. Цивільні чини радників коливалися від колезького секретаря до надвірного радника, що відповідало Х–VII класам Табелі про ранги та засвідчувало середній рівень посади в ієрархії державної служби. Деякі службовці (А. Новицький, С. Бологовський) отримували підвищення по службі безпосередньо під час роботи в палаті, що може свідчити як про їхню професійну компетентність, так і про загальну практику кар'єрного зростання в судовій системі того часу.

Після смерті Юзефа Залеського новим радником цивільного департаменту Волинського головного суду був призначений колезький асесор, кавалер ордену св. Анни 3-го ступеня Антон Лукич Новицький [22, с. 383]. З 1821 р. він обіймав посаду радника тимчасового кримінального департаменту цього ж суду у чині титулярного радника [17, с. 571]. Перепризначення на посаду радника після придушення Листопадового повстання та перебування протягом наступних 8 років з отриманням чину надвірного радника свідчило про абсолютну довіру з боку влади до цього досвідченого чиновника (Додаток 1).

Формулярний список Петра Модестовича Гроховського (1798 р.н.) – заступника голови Волинської палати цивільного суду в 1839–1843 рр. – представляє цікавий випадок професійної адаптації військового чиновника до цивільної судової служби та демонструє альтернативні шляхи кар'єрного розвитку в умовах адміністративних реорганізацій першої половини XIX ст. Сімейний стан: одружений, дітей не було, римо-католик, походив з дворян, не мав нерухомості. Службу розпочав 1812 р. в канцелярії Могилівського цивільного губернатора, 1815 р. – колезький реєстратор і за три роки – губерньський секретар. 1820 р. був переведений секретарем при губернаторі, але одразу ж був переведений до Першої армії, де наступного року став столоначальником при канцелярії. 1821 р. отримав колезького секретаря і через три роки – титулярного радника. З 1827 р. був молодшим бухгалтером, 1829 р. – старшим й цього ж року отримав колезького асесора. 1833 р. був підвищений до надвірного радника. 1834 був призначений керівником канцелярії генерал-інтенданта Першої армії, але наступного

року були скасовані головний штаб та інтенданство та П. Гроховський, нагороджений орденом св. Володимира, змушений був шукати нову роботу. 1837 р. він був призначений контролером Волинської губернії, потім – старшим контролером і навіть за відсутності віце-губернатора виконував його обов'язки. 1838 р. отримав колезького радника та наступного року звільнився й був призначений заступником голови Волинської палати цивільного суду, де й перебував до 1843 р. [23, арк. 1–3].

Соціальний профіль П. Гроховського відрізнявся від більшості його сучасників на судових посадах кількома характерними рисами. Римо-католицьке віросповідання зближувало його з тодішнім головою цивільної палати – Ц. Роттермундом (1836–1845 рр.) [24, арк. 1 зв.], що свідчило про збереження конфесійної різноманітності в складі судових кадрів навіть у період посилення централізації. Відсутність дітей у подружжя та нерухомого майна підкреслювала повну залежність від службових доходів, що було характерним для професійного чиновництва без значних родових маєтностей. Така матеріальна ситуація робила кар'єрне зростання не лише престижною, але й життєво необхідною справою для підтримання гідного соціального статусу дворянина.

Початок кар'єри П. Гроховського в 1812 р. в канцелярії Могилівського цивільного губернатора співпав з драматичними подіями французько-російської війни 1812 р., що, імовірно, вплинуло на швидке просування молодого чиновника в умовах мобілізації всіх адміністративних ресурсів. Перехід на посаду секретаря при губернаторі в 1820 р. представляв якісне підвищення статусу, оскільки така посада передбачала безпосередню роботу з керівництвом губернії. Найбільш цікавим епізодом ранньої кар'єри стало переведення до Першої армії відразу після призначення секретарем губернатора, що може свідчити про особливі обставини або спеціальне доручення. Військова служба в канцелярії армії протягом 1820–1835 рр. стала найтривалішим та найбільш успішним етапом кар'єри П. Гроховського, особливо цікавим став досвід в галузі військового фінансового управління, що вимагало високої кваліфікації та довіри керівництва. Кульмінацією військової кар'єри стало призначення керівником канцелярії генерал-інтенданта Першої армії в 1834 р. після отримання надвірного радника в 1833 р. Ця посада передбачала координацію всього інтендантського забезпечення армії та вимагала

виняткових організаційних здібностей. Нагородження орденом св. Володимира свідчило про високу оцінку його службових заслуг. Однак, скасування головного штабу та інтендантства Першої армії в 1835 р. змусило П. Гроховського шукати нове місце служби, незважаючи на успішну кар'єру та відзнаки.

Перехід до цивільної служби в 1837 р. на посаду контролера Волинської губернії представляв логічне використання накопиченого досвіду фінансового управління, хоча й означав певне зниження статусу порівняно з керівною посадою в армійській структурі. Швидке просування до старшого контролера та навіть виконання обов'язків віце-губернатора за його відсутності свідчили про швидку адаптацію до цивільної адміністрації та визнання професійних якостей місцевим керівництвом. Отримання колезького радника в 1838 р. підкреслювало успішність переходу від військової до цивільної служби. Призначення заступником голови Волинської палати головного суду в 1839 р. після добровільного звільнення з посади контролера представляло новий етап професійної діяльності в судовій сфері. Цей перехід був примітний тим, що відбувався одночасно з призначенням Й. Малаховського головою суду, що може свідчити про координовану кадрову політику щодо укомплектування судової установи досвідченими чиновниками.

Кар'єра П. Гроховського ілюструє типові виклики професійного чиновництва в умовах адміністративних реформ та реорганізацій, коли навіть успішні службовці змушені були адаптуватися до нових умов та шукати альтернативні шляхи кар'єрного розвитку. Його досвід демонструє можливості горизонтальної мобільності між різними відомствами та сферами управління, коли накопичені в одній галузі навички успішно застосовувалися в іншій. Водночас його випадок показує важливість професійної гнучкості та готовності до перепрофілювання для збереження службового статусу в умовах мінливої адміністративної кон'юнктури.

Формулярний список Івана Петровича Волкова (1801 р.н.) представляє типовий зразок кар'єри професійного чиновника з обер-офіцерського середовища, що демонструє можливості вертикальної мобільності через військову та фінансову адміністрацію до судової сфери. Сімейний стан: одружений, троє синів і четверо дочок, православний (окремо зазначено про їхнє православне віросповідання), походив з обер-офіцерських дітей. не мав жодних маєт-

ностей. 1815 р. після закінчення Чернігівської гімназії, приступив до роботи канцеляристом у Канцелярії цивільного губернатора, наступного року переведений до канцелярії військового губернатора. З 1819 р. розпочалася служба при канцелярії командуючого Першою армією, де зробив швидку кар'єру: колезький реєстратор (1819 р.), губернський секретар (1820 р.), канцелярський секретар (1822 р.), титулярний радник (1825 р.), отримував грошові пожалування, 1830 р. нагороджений орденом Св. Анни 3-го ступеня, колезький асесор (1834 р.). 1835 р. подав у відставку і перейшов до міністерства фінансів, де працював у Київській казенній палаті радником тимчасового контрольного відділення. 1839 р. був переведений до Волинської казенної палати де отримав надвірного радника, а 1843 р. – колезького радника та з наступного року був губернським контролером. Проте через 9 місяців звільнився та перейшов до Міністерства юстиції, де з 5 грудня 1844 р. був призначений товаришем голови Волинської палати цивільного суду. Жалування 700 руб. 50 коп. сріблом [25, арк. 2–7].

Соціальне походження І. Волкова відрізнялося від попередників. На відміну від потомственного дворянина-католика П. Гроховського, він походив з обер-офіцерських дітей, що представляло нижчий щабель дворянської ієрархії, але забезпечувало доступ до освіти та державної служби. Православне віросповідання всієї родини – самого І. Волкова, дружини та семи дітей (троє синів і четверо дочок) – підкреслювало конфесійну однорідність, що ставало все більш важливим у кадровій політиці середини століття. Повна відсутність будь-яких маєтностей робила його цілковито залежним від службових доходів, що було характерним для чиновників з обер-офіцерського середовища та стимулювало до активної кар'єрної діяльності.

Освітня підготовка – закінчення Чернігівської гімназії в 1815 р. – свідчила про належну підготовку для державної служби та контрастувала зі скромнішою освітою деяких попередників. Початок кар'єри 14-річним канцеляристом у канцелярії чернігівського цивільного губернатора відповідав стандартній практиці того часу для молодих дворян без значних родинних зв'язків. Переведення до канцелярії військового губернатора наступного року могло відображати як особисті здібності, так і потребу військової адміністрації в освічених кадрах.

Найбільш динамічний етап кар'єри розпочався в 1819 р. з переходом до канцелярії ко-

мандуючого Першою армією, що співпало з аналогічною службою П. Гроховського в той же період. Це створює цікаву паралель між двома майбутніми заступниками голови суду, які незалежно один від одного робили кар'єру в структурах тієї ж армії. Швидко просування по службі, отримання грошових пожалувань та ордена Св. Анни 3-го ступеня демонструвало стабільне визнання професійних якостей.

Добровільна відставка з армійської служби в 1835 р. та перехід до Міністерства фінансів радником тимчасового контрольного відділення Київської казенної палати представляв стратегічне кар'єрне рішення, можливо, пов'язане з тими ж військовими реорганізаціями, що вплинули на долю П. Гроховського. Спеціалізація в контрольно-фінансовій сфері відкривала перспективи стабільної цивільної кар'єри, менш залежної від військово-політичних змін. Переведення до Волинської казенної палати в 1839 р. з отриманням надвірного радника, а потім колезького радника в 1843 р. свідчило про успішну адаптацію до фінансового відомства та накопичення досвіду роботи саме в Волинській губернії.

Призначення губернським контролером у 1844 р. стало кульмінацією фінансової кар'єри, але короткий термін перебування на цій посаді – лише дев'ять місяців – та подальший перехід до Міністерства юстиції можуть свідчити як про особисті мотиви, так і про конфлікти або незадоволення умовами роботи. Призначення заступником голови Волинської палати цивільного суду 5 грудня 1844 р. представляло логічне використання накопиченого адміністративного досвіду в новій сфері діяльності.

Кар'єра І. Волкова демонструє альтернативну модель професійного зростання через поєднання військового та фінансового досвіду. На відміну від П. Гроховського, який змушений був адаптуватися до нових умов після військових реформ, Волков здійснив стратегічний перехід до цивільної служби на піку армійської кар'єри, що дозволило йому уникнути потенційних ризиків та забезпечити стабільне просування. Його досвід роботи в Волинській губернії протягом п'яти років до призначення в суд давав перевагу у розумінні місцевих особливостей та налагодженні професійних зв'язків.

Формулярний список Миколи Микитовича Іванова (1787 р.н.) представляє унікальний випадок трансформації військової кар'єри через освітню сферу до судової служби, демонструючи альтернативні шляхи професійної реалі-

зації для відставних офіцерів у середині XIX ст. Сімейний стан: одружений, мав четверо синів (двоє старших навчалися у Волинській губернській гімназії), православний, походив з дворян, нерухомості не мав. Кар'єра була пов'язана з військовою службою: не закінчивши Чорноморського штурманського училища вступив до Дворянського полку 1813 р., звідки випустився прапорщиком. 1818 р. отримав підпоручника, наступного року – поручника, за три роки – штабс-капітана. 1827 р. отримав капітана у 49 егерському полку. Брав участь у придушенні Листопадового повстання, де був поранений у живіт. 1834 р. був звільнений у зв'язку з хворобою у чині майора. 1836 р. розпочалася його цивільна служба: спочатку доглядачем бідних дворян і училища землемірів у Київському учбовому окрузі, 1838 р. був призначений помічником інспектора студентів Університету св. Володимира, але вже наступного року звільнений у зв'язку зі скороченням штатів. 1840 р. був призначений суддею від корони Рівненського уїздного суду, а за чотири роки був перейменований з відставного майора в титулярні радники. 1846 р. нагороджений чином колезького асесора за вислугу років, 1848 р. переведений до Луцького уїздного суду. 1850 р. був звільнений з посади судді та призначений в. о. заступника голови Волинської палати цивільного суду. Станом на 1856 р. вже був надвірним радником. Жалування отримував 700 руб. 50 коп. сріблом [26, арк. 3 зв. 24].

Соціальний статус М. Іванова поєднував типові риси службового дворянства з особливостями військового середовища. Православне віросповідання та дворянське походження відповідали загальним тенденціям кадрової політики, водночас відсутність нерухомості підкреслювала залежність від службових доходів. Навчання двох старших синів у Волинській гімназії свідчило про прагнення сім'ї дати дітям освіту, обмежуючись регіональними закладами через фінансові труднощі, на відміну від столичних амбіцій деяких попередників.

Освітня траєкторія М. Іванова виявилася незавершеною – він не закінчив Чорноморське штурманське училище, що могло бути пов'язано як з особистими обставинами, так і з військовими подіями початку 1810-х рр. Вступ до Дворянського полку в 1813 р. та випуск прапорщиком відкривали стандартний шлях офіцерської кар'єри, яка планомірно розвивалася протягом двадцяти одного року. Поранення під час придушення Листопадового повстання 1830–1831 рр.

стало одним з чинників завершення військової професійної діяльності у чині майора.

Перехід до цивільної служби в 1836 р. після дворічної перерви на посаду доглядача бідних дворян і училища землемірів у Київському навчальному окрузі демонстрував використання військового досвіду в освітньо-благодійній сфері. Призначення помічником інспектора студентів Університету св. Володимира представляло підвищення статусу та входження до престижнішого навчального закладу, але звільнення «у зв'язку зі скороченням штатів» ілюструвало нестабільність освітньої сфери та залежність від бюджетних коливань.

Найбільш стабільний етап цивільної кар'єри розпочався з призначення суддею від корони Рівненського повітового суду в 1840 р. Це призначення було логічним використанням життєвого досвіду та організаційних навичок колишнього офіцера в судовій системі. Перейменування з відставного майора в титулярні радники формально закріпило перехід від військової до цивільної служби та включення в загальну чиновну ієрархію. Нагородження чином колезького асесора за вислугу років підкреслювало визнання професійних заслуг у судовій діяльності. Переведення до Луцького повітового суду в 1848 р. свідчило про накопичений досвід та довіру керівництва, оскільки дозволяло застосувати вироблені навички в іншому повітовому центрі. Десятирічний досвід роботи повітовим суддею (1840–1850 рр.) формував глибоке розуміння специфіки цивільного судочинства та місцевих правових традицій, що робило М. Іванова ідеальним кандидатом для роботи в губернській судовій інстанції.

Призначення виконуючим обов'язки заступника голови Волинської палати цивільного суду в 1850 р. стало логічним завершенням еволюції від військового офіцера до досвідченого судового чиновника. Отримання надвірного радника підтверджувало успішність адаптації та професійне зростання в судовій сфері.

Кар'єра М. Іванова демонструє унікальну модель професійної трансформації через три різні сфери діяльності: військову службу, освітню діяльність та судочинство. На відміну від попередніх заступників голови, які переходили переважно між адміністративними та фінансовими структурами, М. Іванов пройшов через службу бойовим офіцером та освітню сферу. Його десятирічний досвід повітового судді давав практичне знання судової роботи «знизу», що було рідкісним для вищих судових посадов-

ців, більшість яких потрапляла до суду з адміністративних структур.

Формулярний список Євстафія Івановича Зенькевича (1818 р.н.) представляє принципово новий тип кар'єри в судовій системі, заснований на університетській юридичній освіті та педагогічному досвіді, що відображало процеси професіоналізації правової сфери в середині XIX ст. Сімейний стан: одружений, мав трьох малолітніх дітей, причому дружина була записана римо-католицького віросповідання, а діти, як і батько, – православного, походив з дворян, нерухомості не мав. Його кар'єра розпочалася після закінчення юридичного факультету Університету св. Володимира зі ступенем кандидата та 1841 р. розпочав працювати вчителем паралельних класів Кам'янець-Подільської гімназії. 1843 р. був схвалений на посаді вчителя, згодом – старшого вчителя російської мови та цього ж року отримав титулярного радника. 1844 р. перейшов до Кам'янець-Подільської римо-католицької єпархіальної гімназії. 1846 р. отримав колезького асесора, був автором статистичного опису Подільської губернії. 1848 р. був переміщений до Київської першої гімназії вчителем російської словесності та наступного року отримав надвірного радника. 1851 р. був призначений суддею Бірюцького уїздного суду Воронежської губернії та наступного року став колезьким радником. Проте 1853 р. змушений був залишити цю посаду у зв'язку з поразкою на дворянських виборах та був призначений до канцелярії воронезького губернатора. Звільнившись з канцелярії, він 1854 р. був призначений суддею Кременецького уїздного суду. 1857 р. отримав призначення товариша голови Волинської палати цивільного суду, наступного року – отримав статського радника та став о. голови палати кримінального суду. Отримав 700 руб. 50 коп. сріблом [27, арк. 1–8].

Соціальний профіль Є. Зенькевича поєднував сучасні освітні досягнення з традиційними становими характеристиками. Його дворянське походження та православне віросповідання відповідали загальним вимогам державної служби, водночас конфесійно змішаний шлюб з римо-католичкою при вихованні дітей в православної традиції відображав прагматичний підхід до міжконфесійних відносин, характерний для освіченого дворянства. Відсутність нерухомості та наявність трьох малолітніх дітей підкреслювали залежність від службових доходів та необхідність активного кар'єрного зростання для забезпечення сім'ї.

Освітня підготовка Є. Зенькевича кардинально відрізняла його від усіх попередніх заступників голови суду. Закінчення юридичного факультету Університету св. Володимира зі ступенем кандидата наук представляло найвищий рівень професійної підготовки для судової діяльності та відображало нові тенденції в підготовці юридичних кадрів. Це робило його першим заступником голови з спеціальною юридичною освітою, що символізувало перехід від емпіричного досвіду до наукового підходу в судочинстві.

Кар'єра в освітній сфері була надзвичайно вдалою, а переміщення до Київської першої гімназії вчителем російської словесності в 1848 р. представляло зростання до більш престижного навчального закладу. Отримання надвірного радника в 1849 р. підкреслювало стабільне професійне просування в освітній сфері. Однак перехід до судової діяльності в 1851 р. суддею Бірюцького повітового суду Воронежської губернії ознаменував кардинальну зміну професійної траєкторії.

Призначення повітовим суддею та швидке отримання колезького радника в 1852 р. свідчили про успішну адаптацію університетської освіти до практичної судової роботи. Однак вимушене залишення посади в 1853 р. «у зв'язку з поразкою на дворянських виборах» розкривало складність взаємин між призначеними чиновниками та місцевими елітами. Цей епізод ілюстрував конфлікт між професіоналізацією судової системи та традиційними механізмами дворянського самоврядування.

Тимчасове призначення до канцелярії воронезького губернатора та швидке звільнення могли відображати небажання займатися рутинною адміністративною роботою після судової спеціалізації. Призначення суддею Кременецького повітового суду в 1854 р. представляло повернення до правової діяльності в більш знайомому регіоні – Волинській губернії, що могло полегшити професійну реінтеграцію. Призначення заступником голови Волинської палати цивільного суду в 1857 р. стало логічним використанням накопиченого судового досвіду та юридичної експертизи. Швидке отримання статського радника в 1858 р. та призначення виконуючим обов'язки голови палати кримінального суду демонстрували високу оцінку професійних якостей та універсальність юридичної підготовки.

Кар'єра Є. Зенькевича представляє новий етап в еволюції судових кадрів, коли спеціальна юридична освіта поступово ставала основою

для професійного зростання. На відміну від попередників, які приходили до судової системи з військової, адміністративної або фінансової служби, новий заступник голови мав цілеспрямовану підготовку в галузі права.

Формулярний список Миколи Олександровича Бороздіна (1828 р.н.) представляє новий тип професійного юриста, вихованого в елітному спеціалізованому навчальному закладі та сформованого виключно в рамках столичної судової системи, що відображало кульмінацію процесів централізації та професіоналізації правової сфери. Сімейний стан: неодружений, православний, походив зі спадкових дворян та мав нерозділений з братами маєток у Симбірській губернії (кріпосних 92 чоловіки та 98 жінок, 618 дес. землі). 1847 р. закінчив Імператорське училище правознавства та, отримавши чин губерньського секретаря, почав працювати у Міністерстві юстиції на канцелярських посадах. Наступного року був відкомандирований до Санкт-Петербурзького надвірного кримінального суду засідателем. 1850 р. – канцелярський секретар, з 1853 р. – стряпчий Петербурзької палати кримінального суду, 1854 р. – титулярний радник, 1857 р. виконував обов'язки губерньського прокурора. З 1860 р. був заступником голови Волинської кримінальної палати, 1862 р. був переміщений до палати цивільного суду та отримав чин надвірного радника. Жалування на посаді становило 1099 руб. 76 коп. на рік [28, арк. 1–8].

Соціальний статус М. Бороздіна суттєво відрізнявся від попередніх заступників голови суду. Походження зі спадкових дворян та володіння нерозділеним з братами маєтком у Симбірській губернії (190 кріпаків та 618 десятин землі), можливо, забезпечували економічну незалежність, рідкісну серед професійних чиновників. Неодружений стан у тридцять чотири роки міг відображати повну концентрацію на кар'єрі або особисті переконання, але також дозволяв максимальну географічну мобільність та гнучкість у професійних рішеннях. Православне віросповідання відповідало загальній тенденції конфесійної уніфікації в судових кадрах. Освітня підготовка М. Бороздіна представляла найвищий рівень спеціалізованої юридичної освіти в Російській імперії. Закінчення Імператорського училища правознавства² в 1847 р. означало

² Вищий юридичний навчальний заклад у Санкт-Петербурзі для дітей спадкових дворян. Заснований 1835 р. за задумом і на кошти принца П. Г. Ольденбургського. Перебувало у віданні Міністерства юстиції Російської імперії під особливим попечительством імператора й тому

входження до елітного кола професійних юристів, спеціально підготовлених для роботи в судовій системі, та гарантувало швидке кар'єрне зростання. Отримання чину губерньського секретаря (XII класу, що аж нія не свідчило про його успіхи) відразу після закінчення училища відображало привілейований статус його випускників.

Початок кар'єри в Міністерстві юстиції на канцелярських посадах був стандартним для випускників училища правознавства та забезпечував глибоке розуміння функціонування центрального апарату правосуддя. Відкомандирування до Санкт-Петербурзького надвірного кримінального суду засідателем у 1848 р. представляло перехід від теоретичної підготовки до практичної судової діяльності в столичних умовах, що давало найкращий можливий досвід роботи з найскладнішими справами та найвищими процедурними стандартами. Професійне зростання протягом 1850–1862 рр. демонструвало планомірне просування по ієрархії столичної судової системи. Призначення заступником голови кримінальної палати в 1860 р. стало важливим кар'єрним досягненням, що підтверджувало професійну зрілість та експертизу в галузі кримінального права. Переміщення до палати цивільного суду з отриманням надвірного радника демонструвало універсальність юридичної підготовки та здатність ефективно працювати в різних галузях права. Призначення М. Бороздіна до Волинської палати цивільного суду представляло типову практику направлення столичних кадрів до периферійних регіонів для підвищення професійного рівня місцевої судової системи. Його п'ятнадцятирічний досвід роботи виключно в петербурзьких судових установах забезпечував знання найсучасніших правових практик та процедур, що могло суттєво поліпшити якість судочинства в губернії.

Кар'єра М. Бороздіна символізувала завершення еволюції від використання місцевих еліт та універсальних чиновників до спеціально підготовлених професійних юристів у керівництві губерньськими судовими установами. На відміну від своїх попередників, які приходили з різних сфер діяльності та здобували правові знання

емпірично, М. Бороздін представляв нове покоління юристів з цілеспрямованою спеціалізованою освітою та виключно судовим досвідом. Поєднання елітної освіти, столичного досвіду та економічної незалежності робило його ідеальним провідником модернізації судової системи в західних губерніях напередодні судових реформ 1864 р.

Висновки. Дослідження кар'єрних траєкторій радників та заступників голів Волинської палати цивільного суду протягом 1832–1864 рр. розкриває глибоку трансформацію кадрової політики Російської імперії в судовій сфері після Листопадового повстання. Аналіз персонального складу службовців демонструє поступову еволюцію від використання лояльних представників місцевих католицьких еліт до професійних юристів з університетською освітою та загальноімперським досвідом.

Виявлено три основні етапи цієї трансформації: початковий період (1832–1850 рр.) характеризувався продовженням перебування на посаді досвідченого чиновника (А. Новицького) та залученням досвідчених військових адміністраторів та фінансових спеціалістів; перехідний етап (1851–1857 рр.) ознаменувався появою чиновників з практичним судовим досвідом; завершальна фаза (1857–1864 рр.) засвідчила домінування професійних юристів з спеціалізованою освітою. Кульмінацією процесу стало призначення випускника елітного Імператорського училища правознавства М. Бороздіна, що символізувало завершення переходу від емпіричного досвіду до наукової юридичної підготовки.

Конфесійний склад службовців зазнав значних змін: від збереження католицько-православного балансу до православного домінування, що відповідало загальній уніфікаційній політиці. Географічне походження кадрів трансформувалося від регіонального набору до загальноімперського відбору, а система оплати праці еволюціонувала від місцевого фінансування до централізованих стандартів.

Ці зміни відображали підготовку до судових реформ 1864 р. та демонструють, як імперська влада поступово замінила традиційні механізми використання місцевих еліт централізованою системою професійної юридичної бюрократії в стратегічно важливих Західних губерніях.

іменувалося «імператорським». Випускникам залежно від успіхів у навчанні присвоювався чин IX, X і XII класів, і вони розподілялися на державну службу [29].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Градовский А. Высшая администрация России XVIII ст. и генерал-прокуроры. СПб.: Тип. И. Бочкарева, 1866. 284 с.
2. Градовский А. Исторический очерк учреждения генерал-губернаторств в России. *Политика, история и администрация. Критические и политические статьи*. СПб, 1871. 515 с.
3. Джаншиев Г. А. Основы судебной реформы (К 25-ти летию нового суда). Историко-юридические этюды. М., 1891. 364 с.
4. Беляев И. Д. Лекции по истории русского законодательства. М., 1879. 728 с.
5. Самоквасов Д. Я. История русского права. М., 1906. 595 с.
6. Гессен И. В. Судебная реформа. СПб, 1905. 267 с.
7. Дубровіна А. Б. Суспільний лад, механізм управління та право України в період розкладу феодально-кріпосницької системи і зростання капіталістичних відносин (перша половина XIX ст.). Київ, 1966. 111 с.
8. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / Авт. кол.: В. С. Бігун, І. Й. Бойко, Т. І. Бондарук, К. А. Віслобоков, О. А. Гавриленко, Л. О. Зайцев, А. Ю. Іванова, О. О. Малишев, І. В. Музика, В. Т. Окіпнюк, Є. В. Ромінський, О. О. Самойленко, М. І. Сірий, І. Б. Усенко (кер. кол.), М. Д. Ходаківський, Л. В. Худояр, О. Н. Ярмиш. НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; Міжнародна асоціація істориків права. Київ: Видавництво «Наукова думка» НАН України, 2014. 503 с.
9. Коробович А. Судова система на окупованих Росією східних землях Речі Посполитої (XVIII–XIX ст.). *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. № 49. С. 104–110.
10. Thaden E. C., Thaden M. F. Eastern Belorussia, Lithuania, and the Right-Bank Ukraine. *Russia's Western Borderlands, 1710–1870*. Princeton: Princeton University Press, 1984. P. 32–56.
11. Hillis F. Children of Rus': Right-Bank Ukraine and the Invention of a Russian Nation. Ithaca-London: Cornell University Press, 2013. 329 p.
12. Бармак М. Російські судові установи в системі управління українських земель Правобережної України наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка: Серія «Історія»*. 2010. Вип. 2 (1). С. 19–25.
13. Бармак М. Трансформації в системі судоустрою на Правобережній Україні наприкінці XVIII ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка: Серія «Історія»*. 2016. Вип. 2. С. 4–9.
14. Шандра В. С. Совісні суди в Україні (остання чверть XVIII–середина XIX ст.) / Наук. ред. О. П. Реснт. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2011. 266 с.
15. Шевчук А. Радники головних судів Правобережної України: реалізатори імперських практик (1797–1831). *Evropský filozofický a historický diskurz*. Praha. 2020. V. 6. Iss. 1. S. 11–18.
16. Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗ). Собр. 2. Т. 6 (1831). Ч. 2. № 4894. Санкт-Петербург, 1832. С. 159–160.
17. Шевчук А. В. Судова влада Правобережної України (кінець XVIII – перша третина XIX ст.) у мемуарній літературі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2023. Вип. 43. С. 80–89.
18. Шевчук А. Судова влада в житті суспільства Правобережної України (кінець XVIII – перша третина XIX ст.): монографія. Житомир: Євенок, 2022. 580 с.
19. Месяцеслов и общий штат Российской империи: В 2-х ч. Ч. 2:
20. 1832 г. С. 388; 1833 г. С. 390; 1834 г. С. 401; 1835 г. С. 391; 1836 г. С. 406; 1837 г. С. 455; 1838 г. С. 437; 1839 г. С. 429; 1840 г. С. 401; 1841 г. С. 251; 1842 г. С. 253.
21. Адрес-календарь или Общий Штат Российской империи: В 2-х ч. Ч. 2:
22. 1843 г. С. 255; 1844 г. С. 214; 1845 г. С. 29; 1846 г. С. 30; 1847 г. С. 27; 1848 г. С. 28; 1849 г. С. 29; 1850 г. С. 22.
23. Адрес-календарь. Общая Роспись всех чиновных особ в государстве: В 2-х ч. Ч. 2: 1851 г. С. 23; 1852 г. С. 24; 1853 г. С. 24; 1854 г. С. 24; 1855 г. С. 24; 1856 г. С. 24; 1857 г. С. 24; 1858–1859 гг. С. 26; 1859–1860 гг. С. 60.
24. Адрес-календарь. Общая Роспись начальствующих и прочих должностных лиц: В 2-х ч. Ч. 2: 1860–1861 гг. С. 57; 1861–1862 гг. С. 47; 1862–1863 гг. С. 50; 1863–1864 гг. С. 52.
25. Месяцеслов и общий штат Российской империи на 1831 г.: В 2-х ч. Ч. 2. СПб., 1831. 416 с.
26. ДАЖО, ф. 17 (Волинська палата цивільного суду), оп. 1, спр. 62 (Формулярний список про службу товариша голови Волинської палати цивільного суду, колезького радника Гроховського), 1843 р., 3 арк.
27. ДАЖО. Ф. 17 (Волинська палата цивільного суду). Оп. 1. Спр. 221 (Формулярний список голови Волинської палати цивільного суду титулярного радника Роттермунда), 1845 р., 4 арк.
28. ДАЖО, ф. 17 (Волинська палата цивільного суду), оп. 1, спр. 49 (Формулярний список товариша голови Волинської палати цивільного суду, колезького радника Івана Волкова), 1849 р., 19 арк.
29. ДАЖО, ф. 17 (Волинська палата цивільного суду), оп. 1, Спр. 110 (Формулярний список про службу в. о. товариша голови Волинської палати цивільного суду надвірного радника Іванова), 1856 р., 24 арк.
30. ДАЖО, ф. 17 (Волинська палата цивільного суду), оп. 1, Спр. 101 (Формулярний список про службу товариша голови Волинської палати цивільного суду колезького радника Євстафія Івановича Зенькевича), 1857 р., 28 арк.
31. ДАЖО, ф. 17 (Волинська палата цивільного суду), оп. 1, спр. 12 (Формулярний список товариша голови Волинської палати цивільного суду, колезького асесора Миколи Бороздіна), 1862 р., 8 арк.

32. Училище правознавства. *Юридична енциклопедія*: у 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. Т. 6: Т–Я. 768 с. URL: https://leksika.com.ua/10651009/legal/uchilische_pravoznavstva

Шевчук А.В. РАДНИКИ ТА ЗАСТУПНИКИ ГОЛІВ ВОЛИНСЬКОЇ ПАЛАТИ ЦИВІЛЬНОГО СУДУ У ПРАКТИКАХ АДМІНІСТРУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ (1831–1864 рр.)

Стаття присвячена дослідженню кадрової політики Російської імперії щодо формування складу радників та заступників голів Волинської палати цивільного суду протягом 1832–1864 рр. на основі аналізу офіційних даних про перебування на посадах та формулярних списків службовців з фондів Державного архіву Житомирської області. У статті розкрито кардинальну трансформацію принципів добору судових кадрів після Листопадового повстання 1830–1831 рр., коли традиційна система використання лояльних представників місцевих католицьких еліт поступово змінилася централізованим призначенням професійних юристів з загальноімперським досвідом.

Розкрито три основні етапи еволюції кадрової політики та визначено їхні характерні особливості: початковий період (1832–1850 рр.) характеризувався перепризначенням досвідченого чиновника А. Новицького та залученням військових адміністраторів і фінансових спеціалістів; перехідний етап (1851–1857 рр.) ознаменувався появою чиновників з практичним судовим досвідом; завершальна фаза (1857–1864 рр.) засвідчила домінування професійних юристів з університетською освітою та спеціалізованою підготовкою.

З'ясовано, що конфесійний склад службовців зазнав значних змін від збереження католицько-православного балансу до православного домінування, що відповідало загальній уніфікаційній політиці імперії. Визначено трансформацію географічного походження кадрів від регіонального набору до загальноімперського відбору та еволюцію системи оплати праці від місцевого фінансування до централізованих стандартів. Розкрито, що кульмінацією процесу професіоналізації стало призначення випускника елітного Імператорського училища правознавства М. Бороздіна з тринадцятирічним столичним досвідом, що символізувало завершення переходу від емпіричних знань до наукової юридичної підготовки напередодні судових реформ 1864 р. Трансформація судових кадрів Волині ілюструє механізми модернізації державного управління та підготовку до масштабних правових перетворень.

Ключові слова: Волинська палата цивільного суду, радники суду, кадрова політика, Листопадове повстання, судова система, Російська імперія, Правобережна Україна, професіоналізація, централізація.

Shevchuk A.V. ADVISORS AND DEPUTY HEADS OF THE VOLHYNIAN CHAMBER OF CIVIL COURT IN THE PRACTICES OF JUDICIAL ADMINISTRATION (1831–1864)

The article is devoted to a comprehensive analysis of the personnel policy implemented by the Russian Empire regarding the formation of the staff of advisors and deputy heads of the Volhynian Chamber of Civil Court during the period of 1832–1864. The research is based on a thorough examination of official service records (formular lists) from the State Archive of Zhytomyr Oblast, which provide detailed insights into the careers and backgrounds of the officials who held these key administrative positions within the provincial judicial body.

The study reveals a profound transformation in the principles of staffing the court's administration following the suppression of the November Uprising (1830–1831). It demonstrates a deliberate shift away from the pre-uprising model, which relied on co-opting loyal members of the local Catholic nobility possessing deep regional connections and informal influence networks. This earlier approach, exemplified by figures such as Józef Załęski, was gradually replaced by a centralized policy of appointing professional bureaucrats and, ultimately, legally trained specialists with imperial-wide experience, reflecting the government's drive towards administrative integration and legal unification in the strategically sensitive Western Borderlands.

The author identifies and characterizes three distinct phases of this evolutionary process. The initial phase (1832–1850) was marked by continuity and adaptation, featuring the reappointment of experienced officials like A. Novytskyi and the recruitment of former military administrators and financial specialists, such as Petro Grokhovsky. Their profiles highlight the value placed on general administrative reliability and organizational skills, even while allowing for some confessional diversity. The transitional phase (1850–1857) saw the emergence of officials with practical judicial experience gained at lower levels of the system, such as Ivan Volkov and Mykola Ivanov, indicating a growing emphasis on specific qualifications relevant to court operations. The final phase (1857–1864) culminated in the dominance of professional jurists with specialized university education, exemplified by Yevstafiy Zenkevich and, most notably, Mykola Borozdin, a graduate of the elite Imperial School of Jurisprudence with extensive experience in the capital's judicial institutions.

It is established that these personnel changes were accompanied by significant shifts in the confessional composition of the officials, moving from a cautious balance between Catholic and Orthodox appointees towards clear Orthodox dominance, aligning with the broader imperial policy of integration. Furthermore, the geographical recruitment base expanded from a predominantly regional pool to an empire-wide selection, and the system of remuneration evolved from local financing towards centralized standards.

The conclusion is drawn that the meticulous transformation of the judicial cadre in Volhynia, culminating in the appointment of a highly educated, professionally socialized, and economically independent official like Borozdin, served as a crucial mechanism for modernizing provincial governance. This process effectively prepared the ground for the comprehensive Judicial Reforms of 1864 by systematically replacing traditional reliance on local elites with a centralized, professional legal bureaucracy, thereby strengthening the imperial state's control over its western provinces. The case of the Volhynian Chamber of Civil Court thus illustrates a key aspect of the imperial strategy of gradual, top-down modernization in the borderlands on the eve of major legal transformations.

Key words: Volhynian Chamber of Civil Court, imperial judicial system, November Uprising, Volhynian governorate, personnel policy, legal professionalization, western borderlands, judicial reforms, Russian Empire bureaucracy, formular lists, 19th century.

Додаток 1

Радники та заступники (товариші) голови Волинської палати цивільного суду¹

№	Радник – заступник голови	Роки керівництва
1.	А. Новицький (колезький асесор, з 1837 р. – надвірний радник)	1832–1839
2.	П. Гроховський (колезький радник)	1840–1843
3.	П. Трегубов (надвірний радник)	1844
4.	Вакансія	1845
5.	І. Волков (колезький секретар)	1846–1850 ²
6.	В.о. М. Іванов (колезький асесор)	1851–1857
7.	Є. Зенькевич (колезький секретар) ³	1858–1859
8.	С. Бологовський (колезький асесор, з 1862 р. надвірний радник)	1860–1862
9.	М. Бороздін (колезький асесор) ⁴	1863–1864

¹ Складено автором на підставі: [18; 19; 20; 21].

² 1850 р. вперше було зазначено, що І. Волков був виконувачем обов'язків товариша голови.

³ 1860 р. був призначений на аналогічну посаду до Волинської палати кримінального суду замість С. Бологовського, якого перевели до палати цивільного суду.

⁴ Протягом 1861–1862 рр. був заступником голови палати кримінального суду.

Дата надходження статті: 22.09.2025

Дата прийняття статті: 03.10.2025

Опубліковано: 04.12.2025

